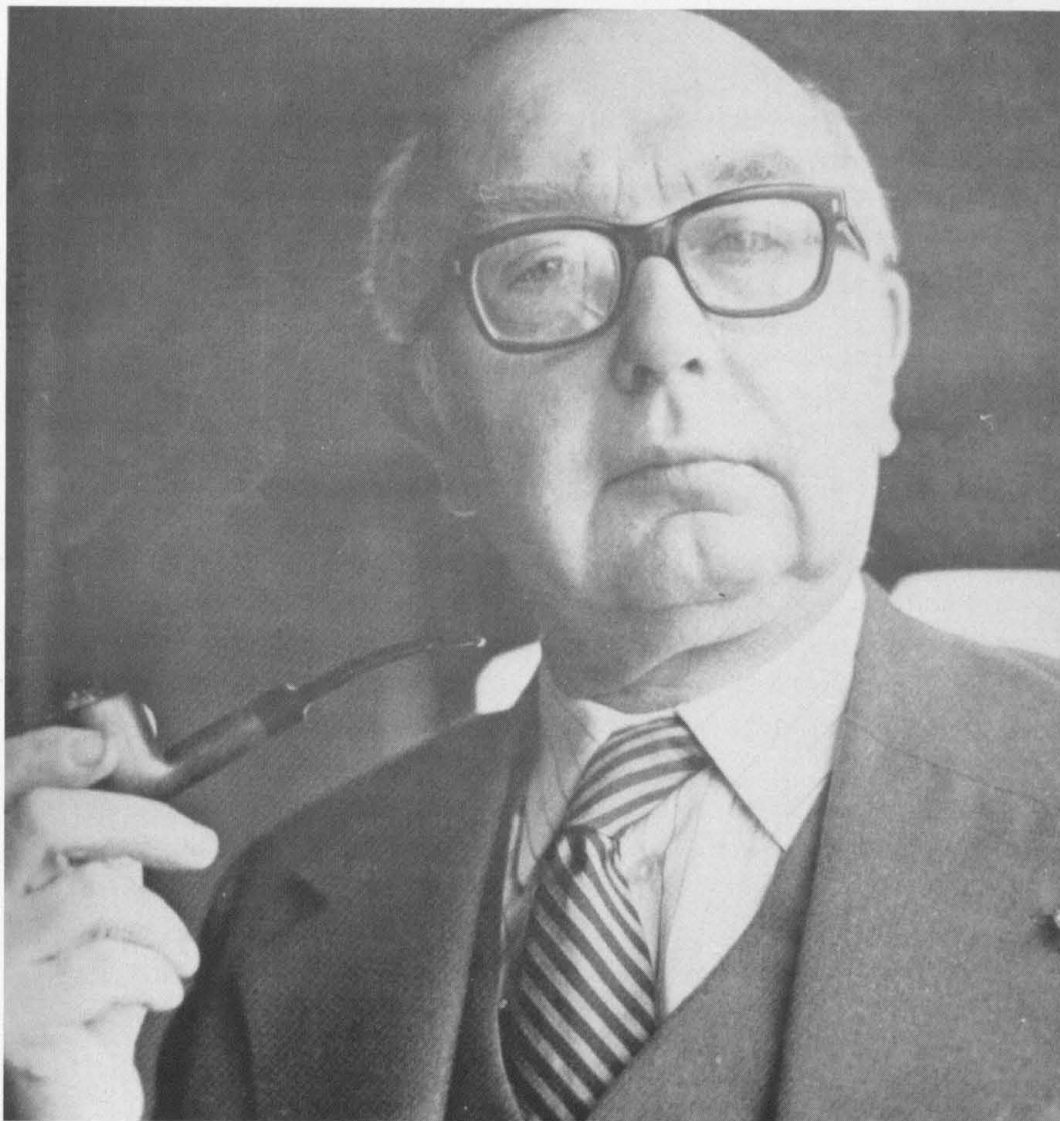

Citation:

Levensbericht J.A. van Houtte, in:
Levensberichten en herdenkingen, 2004, Amsterdam, pp. 66-71

Jan Arthur van Houtte

10 maart 1913 – 20 december 2002

Levensbericht door W.P. Blockmans

Vijfendertig jaar, van 1942 tot 1977, was Jan Arthur van Houtte gewoon hoogleraar in de geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Leuven. Voordien was hij daar reeds in aansluiting bij zijn studie zeven jaar werkzaam geweest als plaatsvervangend docent, lector en docent. Gedurende ruim veertig jaar heeft hij aldus zijn stempel gedrukt op de opleiding van historici en van talloze studenten in aanverwante disciplines te Leuven, tot 1959 ook nog in beide taalregimes, Frans en Nederlands. Zijn krachtige persoonlijkheid, gedragen door een rijzige gestalte, heeft beslist niet alleen op die vele generaties studenten een diepe indruk nagelaten. Door zijn gezaghebbend optreden in en buiten de universiteit, in binnen- en buitenland, heeft hij zich ook gemanifesteerd als een effectief pleitbezorger van het vak geschiedenis voor het brede publiek, voor diverse academische disciplines en voor het middelbaar onderwijs. In de loop van de jaren werd zijn leeropdracht uitgebreid tot een zeer breed en divers pakket dat onder meer de algemene inleidende cursussen Geschiedenis van de Middeleeuwen, van de Nieuwe Tijden en van de Nederlanden omvatte. Hij heeft dus aan duizenden studenten onderwezen, honderden afstudeerscripties begeleid en een school van leerlingen gevormd. Onder zijn leiding zijn een twintigtal van hen gepromoveerd van wie er opvallend velen op hun beurt zijn geroepen tot functies als hoogleraar. Van Houtte belichaamde gedurende enkele decennia de Leuvense opleiding geschiedenis; zijn invloed reikte het verst. Niets wezenlijks – zoals de programmahervorming in de late jaren zestig - was denkbaar zonder zijn aansturing en instemming.

Sleutelrol bij het Nederlandstalige onderwijs

De zeer jeugdige leeftijd waarop Van Houtte een volledige leeropdracht toegewezen kreeg, hangt samen met de volledige vernederlandsing van de Rijksuniversiteit van Gent in 1930 en de daarop volgende geleidelijke uitbouw van Nederlandstalige curricula in Leuven. Bovendien werden daar toen diverse nieuwe instituten opgericht om er in beide landstalen onderwijs te verzorgen in de economie en in de politieke wetenschappen. Met zijn specialisatie in de economische geschiedenis en zijn tweetaligheid van huis uit, paste Van Houtte uitstekend in deze ontwikkelingen. In het perspectief van Nederlandse verhoudingen, waar al in de vroege zeventiende eeuw een aantal universiteiten gevestigd waren die een sleutelrol speelden in het maatschappelijke leven, is het nauwelijks voorstelbaar dat zulks in het nabije Vlaanderen heel anders is gelopen. Tot het einde van de achttiende eeuw was Leuven

de enige universiteitsstad van de Zuidelijke Nederlanden – op de kleinere vestiging in Douai na – die hoofdzakelijk als een contrareformatorische theologische faculteit ingericht was. Al kort na ‘de onafhankelijkheid’ in 1830 functioneerden er in België vier universiteiten, de twee door Willem I gestichte rijksuniversiteiten in Gent en Luik, de Katholieke te Leuven en de Vrije te Brussel die door de vrijmetselarij was opgericht. In alle vier werd uitsluitend in het Frans onderwezen. Nog tot 1932 werd ook in het middelbaar onderwijs in Vlaanderen een deel van de vakken in het Frans gegeven. Jan van Houtte zelf stamt uit een gedeeltelijk Franstalige Brugse familie. Tegen deze achtergrond begrijpt men de moeilijkheid en het historisch belang van de missie die de eerste generatie Vlaamse hoogleraren te vervullen had. Hoewel zelf hoofdzakelijk opgeleid in het Frans, en niet beschikkend over een inheemse Nederlandstalige traditie in het openbare leven, stonden zij voor de taak het wetenschappelijk onderwijs naar het niveau te tillen vereist om nationale en internationale erkenning te verwerven.

In deze delicate fase heeft Van Houtte een sleutelrol gespeeld door niet alleen met zijn colleges, maar ook in een reeks van publicaties de basis te leggen voor het Nederlandstalig onderwijs in de geschiedenis aan universiteiten, hogescholen en middelbare scholen, en van de wetenschappelijke studie van de economische geschiedenis in het bijzonder. Een eerste handboek publiceerde hij reeds in 1938 (*Economische geschiedenis. De historische wording van de hedendaagsche wereldeconomie*), in 1943 verscheen zijn *Schets van een economische geschiedenis van België*. In 1964 verdiepte en verruimde hij dit thema in zijn *Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen*, waarbij hij zijn kracht toonde als auteur van uitgebalanceerde syntheses van het actuele onderzoek.

Samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse historici

Deze laatste titel toont Van Houttes belangstelling voor het gemeenschappelijke in de geschiedenis van de Nederlanden en wijst op een strategische keuze die hij maakte, in een langdurige samenwerking overigens met zijn oudere Gentse collega Hans van Werveke. Samen hebben zij zich immers stelselmatig ingezet voor nauwe samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse historici. Twee overwegingen lagen ten grondslag aan dit streven. Vooreerst was er de gemeenschappelijkheid van een groot deel van de historische ontwikkeling, die noopte tot uitwisseling van gegevens en inzichten. Daarnaast was er ook de zorg om de kleine schare van relatief onervaren Vlaamse historici door het contact met hun Nederlandse vakgenoten meer ruggesteun en een ruimer draagvlak te bieden dan hun in het nog dominant Franstalige België gegund

werd. Belangrijk was hierbij ook de aandacht voor het gebruik van een verzorgd algemeen Nederlands, wat voor de eerste generaties Vlaamse academici bepaald geen natuurlijk gegeven was.

Vier initiatieven, waarin Van Houtte telkens gedurende lange tijd een prominente rol heeft gespeeld, zijn hierbij te noemen: de organisatie van de jaarlijkse Nederlands-Vlaamse historische congressen; de redactie van het twaalfdelige standaardwerk *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* dat verscheen van 1949 tot 1958 en waarin hij de meeste economische hoofdstukken betreffende het Zuiden voor zijn rekening nam; het redacteurschap (sedert 1961) van het toonaangevende gezamenlijk Nederlands-Vlaamse tijdschrift, de *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*; het redacteurschap van het populair-wetenschappelijk historische tijdschrift *Spiegel Historiael*.

De nauwe samenwerking met vakgenoten in Nederland heeft de meeste Vlaamse historici helpen behoeden voor opsluiting in de beperktheid van het eigen verleden en voor enggeestig nationalisme, dat juist in de jaren dertig en tijdens de Tweede Wereldoorlog hoogtij vierde. Door het geografische kader van de Nederlanden te kiezen, dat bij uitstek geschikt bleek voor de economische geschiedenis, werd het hun ook mogelijk om afstand te nemen van het in België dominante nationale paradigma dat krachtig was geformuleerd door Henri Pirenne. Ten slotte heeft dit kader ook de Nederlandse vakgenoten herinnerd aan de historische bepaaldheid van de eigen staatsgrenzen en nationale identiteit. In Van Houttes publicaties resulteerden deze inspanningen in zijn reeds genoemde synthetische handboek over de *Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen* uit 1964.

Baanbrekende studies

De belangrijkste verdienste van Van Houttes publicaties schuilt ongetwijfeld in hun synthetische kracht, waarbij hij er dankzij een indrukwekkende beleving en feitenkennis uitstekend in slaagde op een breed terrein de meest recente onderzoeksresultaten in een coherent beeld te verwerken. Dit demonstreerde hij nog in zijn monumentale geschiedenis van zijn vaderstad Brugge, fraai uitgegeven in 1982 en in zijn 'geestelijk testament' van tien jaar later, *Het verleden van Europa: Twintig eeuwen sociaal-economische geschiedenis*. Hij deed dit niet alleen in de reeds genoemde Nederlandstalige handboeken en standaardwerken maar ook voor een internationaal forum waarvoor hij in vele talen, die hij ook actief beheerste, de stand van de kennis over de economische en sociale geschiedenis der Nederlanden wist uit te dragen. Op enkele terreinen leverde hij bovendien niet alleen fundamenteel nieuwe kennis maar ook een paradigmatisch kader. Zijn vroege artikelen over de status en de rol

van de makelaars in handelondernemingen, voornamelijk te Brugge in de late middeleeuwen, die voortvloeiden uit zijn dissertatie uit 1936, hebben een blijvend inzicht geschapen in deze cruciale beroepsgroep en aanzienlijke sociale categorie. Verder werd hij gefascineerd door de verplaatsing van de metropoolfunctie van Brugge naar Antwerpen in de 15de en 16de eeuw, waaraan hij diverse baanbrekende studies wijdde die stof hebben geleverd voor een levendig debat. Hoewel zijn visie uit 1952, die een tegenstelling vooropstelde tussen een meer 'nationaal' gerichte Brugse markt tegenover een meer internationale in Antwerpen, in 1970 definitief is verworpen, heeft zij een bijzonder stimulerende rol gespeeld in het internationale onderzoek. Het zijn dan ook artikelen in vier talen gewijd aan deze en aanpalende thema's uit de sociaal-economische geschiedenis van de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd die door zijn Leuvense collega's werden heruitgegeven bij zijn afscheid als hoogleraar in 1977.

Na zijn emeritaat bekleedde Van Houtte tot 1983 nog de functie van directeur van de Academia Belgica te Rome, en van 1984 tot 1987 die van voorzitter van het wetenschappelijk comité van het internationale instituut voor economische geschiedenis Francesco Datini te Prato, waardige bekroningen van zijn internationale uitstraling. Die had overigens de vorm aangenomen van redactielidmaatschappen van internationale publicaties en organiserende functies voor congressen. In 1957 werd hij opgenomen in de Koninklijke Vlaamse Academie, in 1975 werd hij buitenlands lid van de KNAW. Hij was Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau.

